

WILG & MAND

1981-1

WILG & MAND

Bulletin van de Stichting Wilg & Mand,
gevestigd te IJsselstein.

Doelstelling van de stichting: stimuleren van de belangstelling voor de mandenmakerij en de griendcultuur; organisatie van cursussen mandenvlechten; verzamelen van historische gegevens en materialen; enz.

Donateurs van de stichting ontvangen het bulletin gratis.

Minimum donatie f 15,- per jaar.

-0-

Redactie:

A. van 't Hoog (Veessen)
G.M. Pot-van Regteren Altena (Schoorl)
ir. C. Tutein Nolthenius (Oisterwijk)

Bijdragen voor het bulletin kunnen gezonden worden aan het onderstaande adres, met vriendelijk verzoek het papier eenzijdig te gebruiken, liefst getypt en anders duidelijk geschreven.

Redactiesecretariaat, administratie en advertenties:

Nassaulaan 14, 5062 JN Oisterwijk, tel. 04242-2238.

Bankrekening, t.n.v. de Stichting Wilg & Mand, nr. 41 89 09 083

Amrobank te Vlijmen.

Gironr. van de bank: 109 10 55

blz.

- 1 Ten geleide
2 Het Donateurschap
3 Iets over de voorgeschiedenis
4 Onze eerste enquête
6 De mand
8 Wilgenteelt in het kort
9 De vloedval van Thomas Okey
11 Uit de tijdschriften

[illegible]

Ten geleide: van het nieuwe blad "Wilg & Mand".

Voor velen die dit onder ogen krijgen is dit de eerste reactie die zij zien na een enquête die in het najaar van 1979 werd gehouden door de werkgroep van de Nederlandse Vereniging van Mandenmakerspatroons (hierover verderop in dit bulletin).

U allen zult mogelijk vragen: "Alweer een nieuw bulletin. Er zijn al zoveel bladen, is dit wel nodig?"

Ja, het is dringend nodig en leest u vooral waarom. We willen uw aandacht vragen voor een zaak, waar ieder mee te maken heeft of wel eens van gehoord heeft, nl. de wilgencultuur en de vlechtkunst met wilgeteen. Eertijds een noodzakelijke en onmisbare nijverheid, thans een bijna vergeten en verloren gegane cultuur. Overal werkten mandenmakers, op talloze plaatsen groeide de wilg in de grienden. Dit dreigt te verdwijnen. Vandaar dit blad.

Het blad wil een spreekbuis zijn voor geïnteresseerden en de

nieuwe Stichting "Wilg & Mand". Een contactblad voor mensen die er mee bezig willen zijn. Een mededelingenblad voor al die zaken, die met wilg en mand uitstaande hebben, historisch, technisch en cultureel.

Leest het aandachtig en als u verwantschap voelt, steunt dan ons streven. Misschien is dit een blad waar u al lang naar uitkeek. Laat het ons dan weten. Ook uw ervaringen met wilgen en of manden nu en in het verleden zijn ons zeer welkom. De redactie.

0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-G-0

Het donateurschap

Zoals u gelezen hebt kent de stichting donateurs. Na de oprich-
ting en de publikaties hierover in verschillende periodieken
hebben zich reeds een aantal mensen als donateur aangemeld. Wij
hopen dat ook vele anderen onze jonge stichting daadwerkelijk
willen steunen. U kunt zich aanmelden voor het jaar 1981 door
overschrijving van f 15,- ten name van de Stichting Wilg & Mand
op het gironummer van de AMRO Bank te Vlijmen n°. 1091055 of op
de AMRO bankrekening no. 418909083 onder vermelding van uw volle-
dige naam, adres en postcode.

Donateurs ontvangen het bulletin Wilg & Mand gratis.

De donateurs die zich reeds eerder mondeling of schriftelijk op-
gaven, verzoeken wij bij deze vriendelijk om hun bijdrage van
f 15,- op genoemde rekening over te maken, zodat aparte aanschrij-
ving achterwege kan blijven. Het bestuur

Iets over de geschiedenis van de Nederlandse Vereniging van Mandenmakerspatroons en de "Stichting Wilg & Mand"

De Nederlandse Vereniging van Mandenmakerspatroons kan worden beschouwd als de voortzetting van de Ondervakgroep Verpakkingsmandenindustrie, onderdeel van de Vakgroep Griendhout- en Rietverwerkende Industrie. Deze laatste organisatie was overgehouden uit de bezettingsjaren 1940/1945.

Vóór en in de zomer van 1954 is er veel gediscussieerd over de omzetting van de vakgroep in een bedrijfsschap. Daar geen medewerking verkregen kon worden van de werknemers ging een en ander niet door. Nu was al eerder in principe besloten een Nederlandse Vereniging van Mandenmakers op te richten en de voorbereidingen hieraan werden gedaan door dezelfde personen die het bestuur van de ondervakgroep vormden.

Het belang van deze organisatie werd door lang niet alle vakgenoten die indertijd noodgedwongen wegens distributie van het teenhout lid van de ondervakgroep waren, ingezien. Toen dan ook in september 1954 een definitieve oprichtingsvergadering in Utrecht werd gehouden, waren ca. 40 belangstellenden aanwezig, 10% van de ingeschreven mandenmakers bij de vakgroep.

Behalve een definitief bestuur, moest ook een secretaris-penningmeester uit de vakgenoten gekozen worden, omdat de ambtelijke secretaris-penningmeester, de heer Van Minnen, niet alleen een andere werkkring had gezocht, maar het financieel voor de vereniging niet meer haalbaar was. Er werd besloten een matige contributie van de leden te vragen naar gelang van omzet en in dienst zijnde werknemers.

In de loop der jaren zijn door de vereniging diverse activiteiten ontwikkeld. Met de werknemersorganisaties werden onderhandelingen gevoerd over de totstandkoming van de CAO's. Eén van de grootste zorgen was wel de import van manden uit de goedkope landen als Polen (flesmanden), Joegoslavië enz. Adviezen werden gezonden naar het Ministerie van Landbouw, waar ook diverse besprekingen plaatsvonden.

Tien jaar na de oprichting had de vereniging nog ca. 70 betalende leden, zeer velen waren door de jaren afgevallen, soms door bedrijfsbeëindiging, soms door geringe belangstelling.

Daar er in 1980 eigenlijk geen echte mandenmakerspatroons met werknemers meer zijn, maar wel de wens leeft om de handvaardigheid die het mandenmaken vereist te behouden, is de gedachte gerezen om

Uit de reacties bleek, dat 12 centra, indien mogelijk, graag een cursus willen organiseren. Zeven personen wilden graag een kaderopleiding volgen wanneer deze georganiseerd zou worden. Bij een aantal centra speelde de moeilijkheid mee, een cursus financieel rond te krijgen (betreft erkenning docent mandenvlechten).

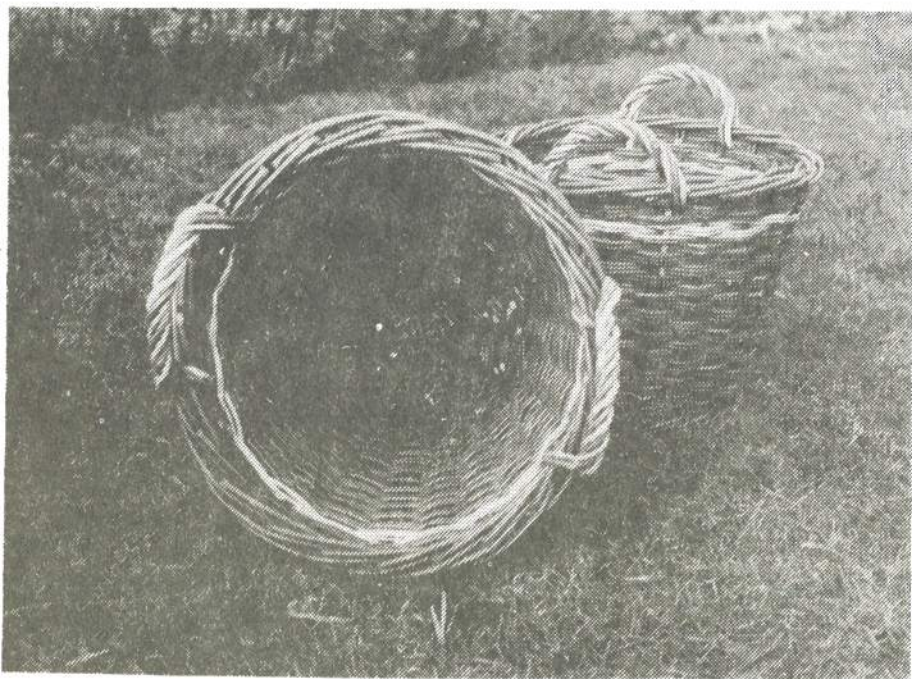
De reacties moedigden de werkgroep aan om naarstig op zoek te gaan naar mandenmakers die bereid zijn een cursus mandenvlechten te geven op de verschillende centra. Het blijkt moeilijk te zijn de geschikte personen te vinden die dit op zich kunnen nemen.

Er zal verder naar cursusleiders gezocht blijven worden en dit lijkt succes te hebben, maar daarnaast wordt er gedacht aan het opleiden van jonge nieuwe cursusleiders.

In Heerde worden voor het 6e jaar 2 cursussen gegeven, nu door Arie van 't Hoog. In IJsselstein is Albertus Vink dit najaar voorzichtig gestart met een kleine groep enthousiasten. De cursussen in Leiden en Woudrichem moesten helaas door omstandigheden gestopt worden, maar voor Uithoorn bestaan plannen om later in dit winterseizoen nog een cursus te starten.

Het resultaat van de enquête heeft de werkgroep de moed gegeven verder te gaan en heeft de Stichting "Wilg & Mand" in het leven kunnen roepen. Deze stichting heeft nu de werkzaamheden van de werkgroep ingesteld door de Mandenmakerspatroonsbond geheel overgenomen.

C.T.N.

De mand

Vaak wordt de term gehoord rieten mandje. Heel begrijpelijk, men sprak en spreekt nog van de rietmeubelindustrie. En pitriet wordt ook gebruikt voor vlechtwerk. We bedoelen echter de tenen mand, gemaakt van wilgeteen en in mindere mate die van rotan. De tenen- of wilgenmand kan gemaakt zijn van geschilde teen, de witte mand; of van buffteen, licht rood, bruin van kleur; of van twijg in zijn natuurlijke vorm met bast, meestal donker van kleur in groen/geel of bruin.

Overal zijn de mandjes te zien, in winkels, op fietsen of in de hand van een winkelende huisvrouw, in de huizen voor honden, voor de was etc. Meestal zijn dit mandjes uit het buitenland, vooral uit het verre Oosten en die mandjes bedoelen we niet. We bedoelen de degelijke Nederlandse mand. Als u een Nederlands vlechtprodukt rijk bent, is dit meestal van oudere datum. Slechts sporadisch zijn de Nederlandse mandjes van recente datum, even zeldzaam als een beschermd plant die met verdwijnen bedreigd wordt.

Op enkele plaatsen in Nederland worden nog zulke manden door

mandenmakers gemaakt. Soms naar oude maten, soms met nieuwe vormen, als fantasiewerk, maar meestal als gebruiksvoorwerp voor honderd en één doelen vervaardigd.

Het vraagt een minimum aan gereedschappen om een mand te vervaardigen. Gemaakt van een milieuvriendelijk materiaal, de wilg en uitmuntend in haar praktische kwaliteiten. De wilg en de mand zijn kleinschalig te produceren.

De mand als wasmand, turfmand, aardappelmand, hooimand, als boodschappenmand, als wieg, als eiermand, de houtmand, de vismand, de mand die tegen een stootje kan.
Die mand bedoelen we.

Het in stand houden en het bevorderen van de techniek van mandenmaken is een der doelen waar we ons mee bezig houden. A. v.'t H.

Wilgenteelt in het kort

Bij demonstraties van het ambacht mandenmaken komt bij iedere nieuwe kennismaking met belangstellenden talloze malen de vraag:

"Wat is dat voor hout, of wat zijn dat voor takken?"

Het antwoord is dan: "Wilg, wilgeteen of twijg en geen takken".

De wilg kent men, bij navraag blijkt dit dan de knotwilg te zijn.

Helaas moet men de nieuwsgierigen weer teleurstellen, vlechtteen komt niet van de knotwilg.

Er zijn talloze wilgenvariëteiten, de *Salix alba*, gewone wilg of schietwilg, is er één van en die wordt vaak geknot. Een mandenmaker kan echter met de twijgen van een knotwilg niet vlechten. Ze zijn net als die van de vele sierwilgen te zeer vertakt, te gedrongen, bros, niet mooi slank en voor vlechtdoeleinden dus ongeschikt. Ook van de talloze sierwilgen is de kwaliteit van de takken ongeschikt.

De mandenmaker gebruikt vooral de volgende soorten:

de katwilg, *Salix viminalis*;

de kraakwilg, *Salix fragilis* en dan hiervan speciaal de variëteit

"Belgisch rood". Verder het amerikaantje, *Salix americana* en de grauwoorten, *Salix triandra*, of *Salix amygdalina*.

Het zijn speciaal gekweekte soorten, die geteeld worden in grienden of twijgwaarden bij Vianen, Langbroek en langs de grote rivieren als ook de IJssel. Selectie op hun bruikbaarheid, hun speciale eigenschappen voor diverse doelen heeft in het verleden aandacht gevraagd.

Een rietbinder heeft een soepele bindteen nodig. De mandenmaker een goede 1 of 2-jarige vlechtteen. Voor zinkstukken gebruikt men hout van 3 tot 4-jarige hakgrienden.

Het kweken van wilgetenen gaat in principe heel eenvoudig. Men steekt stokjes van ± 25 cm en vingerdik, van een verse wilgeteen tot 20 cm in de grond. De stek gaat boven de grond uitlopen, de loten of scheuten vormen dan in enkele maanden de wilgetwijgen. In de grond krijgt de stek wortels en verankert zich. In het najaar of in de winter worden de twijgen zo kort mogelijk boven de grond met een twijgmes afgesneden. Tegenwoordig gebeurt dat meestal machinaal. Het jaar daarop komen er opnieuw scheuten of twijgen aan de stekjes van de afgesneden twijgen. Het aantal, dat het eerste jaar meest maar 2 à 3 per struik is, zal dan groter zijn. Na 3 à 4 jaar is de struik op volle produktie.

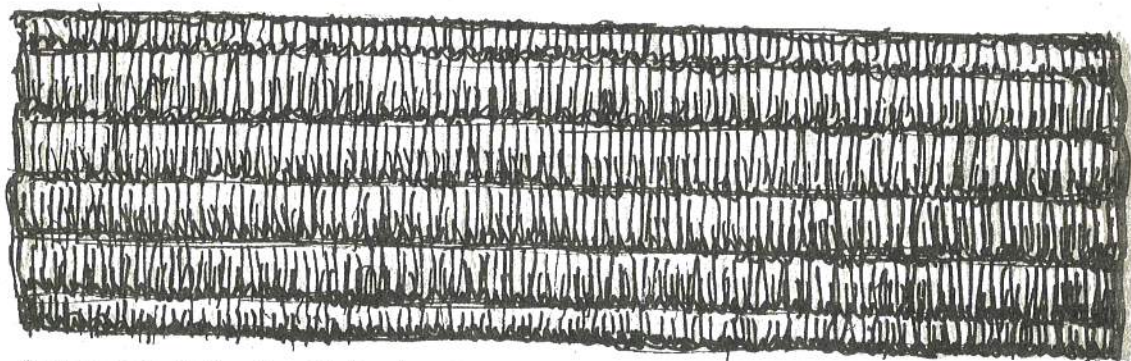
De twijgen worden in bossen gedroogd en afhankelijk van het weer

na een paar maanden opgeslagen. Wanneer de mandenmaker materiaal nodig heeft kan hij de twijg soepel krijgen door deze 1½ uur te koken of 1 à 2 weken in een weekbak te stoppen.

Het grove principe van planten en klaarmaken van twijg voor het vlechten is hiermee verteld. Een andere keer zal op deze zaken wat gedetailleerder worden ingegaan.

A. v. 't H.

A. v. 't H.

[illegible]

(naar een foto in 'A basketful of memories')

De vlooienval van Thomas Okey

Thomas Okey, geboren in Londen in 1852, leerde het mandenmakersvak op de werkplaats van zijn grootvader, waar hij als 12jarige als leerling werd aangenomen. Hij was een uitzonderlijk pientere en leergierige jongen, met een grote aanleg voor talen. Hij heeft het dan ook ver gebracht en is tenslotte professor in het Italiaans geworden aan de universiteit van Cambridge. Zijn naam blijft in het bijzonder verbonden met de Engelse vertaling van Dante's werken, waarin hij een belangrijk aandeel had.

Hij moet ook een heel bekwaam mandenmaker zijn geweest en hij wekt onze sympathie doordat hij het ambacht nooit helemaal ontrouw is geworden. Hij schreef een handleiding voor amateurs (1) en had, lang nadat hij de werkplaats voor de studeerkamer had verwisseld, nog zitting in examencommissies voor mandenmakers. Ook schrijft hij, als bijna 80-jarige, dat hij in de tuin bij zijn landhuis in Kent altijd wat wilgeteen kweekt en alle in huis benodigde manden

zelf maakt en repareert.

Aan het feit dat hij zijn herinneringen te boek heeft gesteld (2) danken wij een heel levendige beschrijving van zo'n Londense werkplaats in de tweede helft van de vorige eeuw. En in diezelfde herinneringen beschrijft hij, vol humor, het merkwaardige voorwerp, in de titel boven dit stukje genoemd.

De 'bug-trap' (ongedierteval) bestond uit een eenvoudig rechthoekig stuk vlechtwerk van wilgeteen, als een miniatuur horde, echter niet in de lengte maar in de breedte en vast aangeslagen gevlochten. Hij beschrijft hoe ze in de jaren 60-70 van de vorige eeuw geregeld gemaakt werden en algemeen in gebruik waren bij 'middle-class families' (de burgerij). Ook in het huis van zijn grootouders werden ze in elk bed achter het hoofdkussen geplaatst, en 's morgens door de meid buiten uitgeschud, waarbij ze de kleine nachtelijke bezoekers die er zich in teruggetrokken hadden, doodtrapte. Daarna werden de hordetjes weer in de opgemaakte bedden geplaatst. Een selectieve en milieuvriendelijke vorm van insectenbestrijding was dit zeker, maar waarschijnlijk niet heel afdoende!

Okey is ze nog tegengekomen in een Londense prijscourant van 1896, alsook in Franse catalogi als 'claires aux puces' (vlooienhordes).

Omstreeks 1928 heeft hij er nog twee gemaakt voor musea in Cambridge en Londen.

Het is natuurlijk een wat pijnlijke vraag of ook in Nederland, met zijn reputatie van grote zindelijkheid, deze voorwerpen bekend en in gebruik zijn geweest. Niemand zal zich dat meer herinneren, maar weet iemand er misschien nog van, van horen zeggen? Het is een vraag, zoals we er nog wel vaker aan onze lezers denken voor te leggen en uw reacties zullen ons heel welkom zijn! M.P.

(1) Thomas Okey, The art of basketmaking, Londen z.j. (+ 1913?).

(2) -, A basketful of memories. Londen, 1930.

UIT DE TIJDSCHRIFTEN

Peter Karstkarel, 'Harm Ellens (1871-1939)', in: Antiekwereld, 5e jaargang, nr. 12, december 1980.

De schrijver van dit artikel geeft een overzicht van leven en werken van een vrijwel vergeten kunstenaar, Harm Ellens. Het heeft alle zin daar in dit bulletin aandacht voor te vragen, want Ellens was de eerste directeur van de Rijksrietvlechtschool te Noordwolde, van 1908 tot 1920. Daarna bekleedde hij dezelfde functie aan de Rijksvak- en Kunstnijverheidsschool voor Goud- en Horlogemakers te Schoonhoven en tenslotte werd hij in 1932 directeur van het Rijksopleidingsinstituut voor Tekenleraren te Amsterdam.

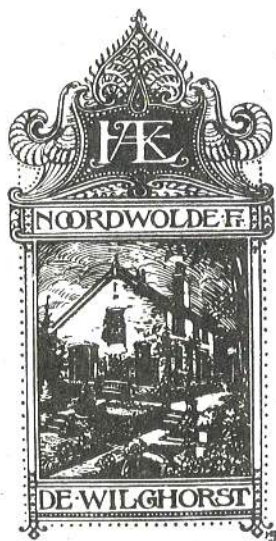
Hij was een geboren pedagoog, maar begon bovendien in 1908 met een vakbekwame leraar uit Lichtenfels voor de school in Noordwolde aan te trekken.

ENNER MEUBEL EN (WETTIG GEDEPONEERD.)

(H. ELLENS inv., NOORDWOLDE, Fr.)
Te bekomen door de voornaamste Meubelhandelaars, of direct van de Fabrik.
CATALOGUS OP AANVRAAG VERKRIJGBAAR.
N. V. NEDERLANDSCHE RIETVLECHTFABRIEK — NOORDWOLDE (Fr.)

Gevlochten meubels naar ontwerp van Harm Ellens.

*Vignet met Ellens' huis te Noordwolde
en het monogram van Harm Ellens en
Alida Kromhout.*

Het is interessant om met de gegevens uit dit artikel een vergelijking te trekken tussen Ellens en de 30 jaar jongere Christoph Will, die jarenlang, tot zijn pensionering omstreeks 1967, directeur was van de Staatliche Fachschule für Korbmacherei te Lichtentfels (Oberfranken). Beiden streden hun leven lang tegen kitsch en wansmaak. Beiden zagen, als veelzijdig geschoolde ontwerpers, mogelijkheden om het peil van ambachtelijk werk op te trekken door verantwoorde ontwerpen voor goed bruikbare voorwerpen te doen uitvoeren. Beiden worstelden ook met het probleem van de onvermijdelijk hoge kosten van arbeidsintensief werk.

Ellens' werk droeg alle kenmerken van de Jugendstil en we kunnen zijn ontwerpen voor meubels moeilijk meer als in de eerste plaats functioneel zien. Ook in Will's werk is nog Jugendstil invloed te onderkennen, maar zijn ontwerpen zijn van een grotere eenvoud en vertonen soms ook een duidelijke, maar goed verwerkte Japanse invloed.

Als vertegenwoordigers van twee generaties zijn Ellens en Will representatief voor de ontwikkeling van de inzichten over kunstnijverheid en ambacht in de eerste helft van deze eeuw. Karstkarel pleit dan ook terecht voor een overzichtstentoonstelling van het werk van Ellens.

M.P.

